

Inledning till temavisning

STORMAKTSTID

Årskurs 4-6

Under 1600-talet erövrade Sverige stora områden kring Östersjön, tidens viktigaste handelsområde. Detta innebar ständiga krig som till slut var nära att knäcka det svenska folket. Kriget krävde enorma resurser i form av människor, materiel och pengar. I stormaktstidens Sverige bestämde kungen och krigsmakten både statens organisation och fördelningen av resurserna. I visningen berättar vi om vilka konsekvenser detta fick för Sveriges befolkning. Tyngdpunkten ligger snarare hos dem som närmast berörs av kriget under stormaktstiden, d v s soldaterna och deras familjer, än hos kungar och generaler.

1618 bröt trettioåriga kriget ut, ett av de grymmaste krig som drabbat Europa. Kampen mellan protestanter och katoliker blandades ihop med maktkampen mellan Frankrike och den tyske kejsaren av huset Habsburg. Sverige gick under ledning av Gustav II Adolf med i kriget först 1630. 1648 undertecknades den Westfaliska freden och som tack för sina insatser i kriget fick Sverige kontroll över ett antal nordtyska områden. Varför blir man soldat? Vad är en trofé? Hur var soldaterna i trettioåriga kriget klädda? Hur levde man i fält och på vilket sätt fick man tag på mat och dryck? I visningen berättar vi om livet som soldat och civil men också om den tyska befolkningens lidande under kriget.

Stormaktsväldet utökades ytterligare under Karl X Gustavs tid. 1658 tvingades Danmark avträda Skåne, Blekinge, Bornholm, Bohuslän och Trondheims län till Sverige. Därmed var Sverige större än någonsin till arealen. Sverige manifesterar sin stormaktsposition på flera sätt. Ni får möta en adelsman under barocken och se exempel på hur adeln levde i lyx och överdåd. Vi berättar också om krigsindustrins och invandringens betydelse för såväl samhällsekonomin som den enskilde individen under stormaktstiden.

1680 tog Karl XI ett fastare grepp om makten. Han genomförde den stora reduktionen vilket innebar att adeln som tidigare ägde nästan 2/3 av all jord i Sverige nu tvingades återlämna en stor del av detta till staten. På det viset fick staten bättre ekonomi och man kunde bygga upp ett system för att avlöna statstjänstemän och soldater. "Det ständiga knektehållet" innebar att en grupp bönder; en "rote" stod för soldatens underhåll. I gengäld slapp bönderna själva, liksom deras söner och drängar, dra ut i fält. På Armémuseum får besökarna möta den indelte soldaten, hans hustru och barn, kaptenen och rotemästaren. Hur såg soldattorpen ut? Vad hände med soldatens hustru om hennes man omkom i strid? Hur stor betydelse hade religionen och hur mycket makt hade kyrkan under 1600-talet? Detta är några av de frågor som besvaras på Armémuseum.

Efter tjugo år av fred bröt det stora nordiska kriget ut år 1700, då Danmark, Ryssland och Polen-Sachsen förklarade krig mot Sverige. I början av kriget gick det bra för Sverige och på Armémuseum får ni möta ett framstormande karolinskt kavalleri. Sedan gick det sämre. Efter ett misslyckat fälttåg mot Moskva besegrades den svenska huvudarmén 1709 vid Poltava. Enstaka framgångar sköt bara upp det oundvikliga slutet. Under fälttåget mot Norge 1718 blev Karl XII skjuten och en stor del av den hemvändande armén frös ihjäl på fjället. Vid fredssluten 1719-1721 förlorade Sverige nästan alla tidigare landområden på andra sidan Östersjön till Preussen och Ryssland och Sveriges tid som stormakt var slut.

*Arbeta gärna före eller efter besöket
med några av följande frågor*

KRIG

- 1. Vad är krig?**
- 2. Varför blir det krig? Vad krigar människor om?**
- 3. Är krig alltid fel?**
- 4. Har det alltid funnits krig eller har vi haft fred på hela jorden vid något tillfälle?**

STORMAKTSTIDEN

- 1. Vad innebär det att ett land är en stormakt?**
- 2. Ungefär när var Sverige en stormakt?**
- 3. Vilka områden var svenska under denna period?**
- 4. När upphörde Sverige att vara en stormakt?**
- 5. Vad tror ni hade hänt om vi hade fortsatt att vara en stormakt?
Hade vi varit inblandade i fler eller färre krig?**

TRETTIOÅRIGA KRIGET

- 1. Varför gick Sverige med i trettioåriga kriget?**
- 2. Vad är det för skillnad mellan utskrivna soldater och värvade soldater?**
- 3. Hade de svenska soldaterna uniformer på sig under trettioåriga kriget?**
- 4. På vilket sätt skaffade arméerna oftast fram mat och kläder?**
- 5. Hur drabbades civilbefolkningen i Tyskland under det trettioåriga kriget?**

ADELN

- 1. Ungefär hur stor del av befolkningen i Sverige bestod av adel vid mitten av 1600-talet?**
- 2. Ungefär hur stor del av all jord i Sverige ägde adeln vid denna period?**
- 3. Hur levde de flesta adelsmän/kvinnor?**

STYCKEBRUKET

- 1. Vad tillverkade man i ett styckebruk?**
- 2. Vilken nationalitet hade många av de som drev och arbetade i styckebruk i Sverige under 1600-talet?**

DEN INDELTA ARMÉN

- 1. Vad innebar den stora reduktionen som genomfördes 1680?**
- 2. Vad innebar "den indelta armén" även kallad "det ständiga knektehållet"?**
- 3. Varför ville många bli soldater i den indelta armén?**
- 4. Vad menas med en "rote"?**

KARL XII OCH STORA NORDISKA KRIGET

- 1. Hur gammal var Karl XII när han blev kung?**
- 2. Vad innebär det att en kung är envåldshärskare?**
- 3. Vilka länder förklarade krig mot Sverige år 1700?**
- 4. Varför gick det så bra för den svenska armén i början av kriget?**
- 5. Vad hände vid Poltava 1709?**
- 6. Vilka delar förlorar Sverige vid freden i Nystad 1721?**